

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Răscoala

Prefață și fișă biobibliografică
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

IBDIS
Coperta: Mădălina Pricop
Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă
Lector: Ioana Marcu

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REBREANU, LIVIU
Răscala / Liviu Rebreanu; pref., fișă biobibliografică de Lucian Pricop – București: Ed. a I-a – Cartex 2000, 2024

ISBN 978-606-091-161-6

I. Pricop, Lucian (ed. șt.)
821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Prefață</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	17
<i>Notă asupra ediției</i>	19

VOLUMUL I SE MIȘCĂ ȚARA

Capitolul I – Răsăritul	27
Capitolul II – Pământurile.....	69
Capitolul III – Flămânzii.....	107
Capitolul IV – Luminile.....	149
Capitolul V – Friguri.....	187
Capitolul VI – Vestitorii.....	222

VOLUMUL II FOCURILE

Capitolul VII – Scânteia.....	257
Capitolul VIII – Flăcări.....	286
Capitolul IX – Focul	333
Capitolul X – Sângele	372
Capitolul XI – Petre Petre	405
Capitolul XII – Apusul.....	449

Capitolul I RĂSĂRITUL

1

– D-voastră nu cunoașteți țăranul român, dacă vorbiți așa! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiți martir, când în realitate e numai rău și prost, și leneș!

Ilie Rogojinaru sfârși gâfâind de convingere. Își șterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată și își smuci mustața groasă-pleoștită din care câteva fire i se încurcaseră, supărându-l, în colțurile gurii. Era arendașul moșiei Olena-Dolj. Slăninos și burtos, cu gât de taur și capul rotund, avea niște ochi căprui săltăreți și o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarășii de compartiment, văzu că nu i-a convins și continuă să gâfâie mai tare. Atunci, Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuși ușor să-și dreagă glasul și rosti sentențios:

– Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămâne indiscutabil: că noi toți, dar absolut toți, trăim de pe urma trudei acestui țăran, așa prost și leneș, și rău cum îl categorisești d-ta!

Arendașul fu atât de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista să-și răcorească tâmplele. În clipa aceea apăru conductorul trenului reclamând, cu respectul cuvenit clasei întâi,

URDIS | We know books
biletele pentru București. Rogojinaru se însenină ca și când i-ar fi venit mântuirea:

– Cum, șefule, sosirăm? Ei bravo! Bine-am mers, n-am ce zice...

– Adineaori am lăsat Chitila – observă conductorul, schițând un zâmbet drept răspuns la bonomia arendașului și luând biletele de la ceilalți călători. În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arată conductorului cu o mândrie ostentativă:

– Poftim, șefule!... În vremurile astea grele se mai cârpește omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer, fiindcă un creștin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surâse iarăși, retrăgându-se cu degetele la cozoroc, militărește. Arendașul însă, cuprins subit de griji, se apucă să-și adune geamantanele, coșurile și legăturile pe care le resfirase în compartiment, profitând că ceilalți nu prea aveau bagaje. Modreanu își luase mai de mult pe genunchi geamantanașul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidență. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găești, n-avea decât sabia și o mapă; iar tânărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate englezește, își așezase trusa de voiaj pe mesicioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborât să discute cu un om atât de vulgar. Căpitanul urmărea ostenele lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admirație. Tânărul, de când plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului în care apăruse silueta Capitalei. De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame pe stâlpi anume ori pe calcane de case singuratice. Perechile de șine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dărăpănate, ulițe defundate, contrastând violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i prețioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase și pe coridor vreo două coșuri ce nu mai

încăpuseră înăuntru, arendașul se ghemui cum putu pe o margine, lângă un geamantan, și se adresă direct tânărului care privea pe fereastră, reluând firul convorbirii de adineaori:

– Și uite-așa, domnule, cum vă spuneam, cu țărani... Pe mine mă puteți crede pe cuvânt și fără greșală că am o experiență veche de tot în chestii de agricultură și de țărani. Sunt acuma de șizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit și între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, și la treizeci de ani țineam cu arendă o moșioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut câteva și mai măricele prin mână, așa că îmi cunosc țărani cum nu cred să-i mai cunoască mulți în Țara Românească. Nu zic că toți sunt ticăloși, cum zic alții, nu, Doamne ferește, sunt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țaran, că țaranul atunci te strânge de gât când te doare mai tare!

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai și trenul începuse să-și încetineze goana, își aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieșire și să poată prinde negreșit un hamal și o trăsură. Din ușă se întoarse însă să-și ia rămas-bun. Întinse mâna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună și socotea că se împrieteni de ajuns ca să poată găsi la dânsul un sprijin de s-ar întâmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deși cu tânărul, care se suise la Costești, vorbise mai puțin și nici nu i se recomandase, arendașul chibzui că la despărțire trebuie să știi cu cine ai călătorit și deci îi zise încrezător:

– Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încântat, tânărul se ridică totuși puțin și, strângând mâna întinsă, răspunse:

– Grigore Iuga.

Arendașul tresări, se îndreptă și strigă:

– Iuga?... Iuga ai zis?... Te pomenești că ești chiar feciorul domnului Miron Iuga de la Amara?

– Te pomenești! surăse tânărul intrigat puțin de entuziasmul patetic al arendașului.

– Fugi, nu mă nebuni!... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de când eram copil, aș putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeași vârstă! Că doar acum vreo douăzeci și cinci de ani am ținut o moșie numai la câteva poște de proprietatea d-voastră de la Amara. Ce mai face conu Miron? Bine, voinic, sănătos?... Strașnic om, ce să vă spun! adăugă cu mândrie, întorcându-se brusc spre căpitanul de jandarmi și Modreanu. Știți, boier sadea, nu d-ăștia de au umplut țara și târgurile! Ei, bată-te să te bată toate noroacele! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăiești, cucoane, și să-ți trăiască părintele că-i un om și jumătate!

Îi scutură mâna încă o dată și apucând un coșuleț la care ținea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan: „Salut, salut!“ Modreanu, cu geamantănașul în mână, așteptase nerăbdător să isprăvească arendașul ca să poată ieși. Pentru că nici el nu făcuse cunoștință cu Iuga, dădu indiferent din cap și se strecură după Rogojinaru care se înfipsea chiar lângă ușa vagonului.

– Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulțumit de cunoștință? întrebă Modreanu, plecându-se la urechea arendașului, fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbușea vocile.

– Ehe, iubitul! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decât adineaori în fața tânărului Iuga. Șapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeș, jos, aproape de Teleorman!... Șapte mii, domnule Modreanu, înțelegi? Și niște gospodari cum nu-s alții în toată Muntenia. Bătrânul nu ți-ar arenda un petic de pământ, mai bine să-i tai mâinile. Așa ceva mai rar, ce să-ți spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, și să ne mai întâlnim sănătoși!... (Deschisese portiera.) Aide, hamal, hamal!... Aici

băiete!... N-auzi, bre? Ce, ești surd?... Unde te uiți, zăpăcitul? Nu mă vezi? Ce, ești orb?... Vino repede și ia astea!

Locomotiva găfâia rar, extenuată. Printre respirațiile ei domnitoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane și ale celor ce-i așteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau ici-colo izbucniri de râsete, câte-o vorbă veselă, câte-o pupătură mai pleoscăită și mai ales țipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieșire, cei mulți cu bagajele în mână, cei puțini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau ca și când i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniștit la locul său, așteptând să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam văzu pe Modreanu cum își ferea geamantănașul de insistențele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtându-se, se uita speriat împrejur parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros și legănat, ținându-se după omulețul împovărat cu geamantane și legături, dăscăindu-l neconținut atât de energic că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfârșit, când se mai potoli vălmășagul, tânărul Iuga coborî și el, găsi anevoie o trăsură și porunci să-l ducă acasă, în strada Argintari. Birjarul apucă pe Calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine în fața cărora vânzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vânzolea o lume pestriță într-un amestec oriental: muncitori și funcționari, apoi țărani umblând în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pipirii, vagi domnișoare foarte fardate, trăgând cu ochiul la toți bărbații, ucenici și elevi de liceu hârjonindu-se și izbindu-se de oameni și de ziduri, bragagii bulgari de lux cu clopoței de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna când sosea de la țară în București, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simțământ de sfială.

După viața molcomă de la moșie, forfoteala aceasta îl obosea și-l întrista, cel puțin în primele momente, până se reobișnuia cu ea.

Pe Bulevardul Colței, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsurii alunecă și căzu. Birjarul se repezi întâi cu sudălmii, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul ștreangurilor... Cum nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă, Grigore coborî, plăti și continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevestei lui. Grilajul de fier cu vârfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În fața casei, o grădiniță îngrijită, cu câteva ronduri de flori, cu poteci prunduite. Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor mai ales prin scara de marmură roșie, apărută sus de o uriașă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrând pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puțin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întâmpine și-i raportă îndată că tânărul înăltuț și blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe aici de câteva ori și caută pe conașul Gogu. Între timp și străinul coborâse treptele și se apropia de Iuga, iar când servitorul plecă cu trusa stăpânului, scoase pălăria și zise foarte încurcat:

– Mă recomand Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zâmbet nehotărât care pe tânărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vânătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare și înalt. Își trecu pălăria în mâna stângă și încercă să zâmbească și el, fără a reuși. După o pauză, care i se păru un secol, își luă inima în dinți și, potrivit și pălăria în cap cu băgare de seamă, ca și când n-ar fi fost sigur

dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoție:

– Să mă ierțați, domnule, că mă găsiți aici, dar am fost poftit să trec negreșit, încă de astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sângeorz, în Transilvania...

– A, din Transilvania? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsător:

– Da, mă rog, din Transilvania... Aș putea adăoga că sunt chiar puțin neam cu domnul deputat, fiindcă, nu știu dacă știți, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pinteș din Sătmar, iar sora lui George e soția domnului deputat Ionescu.

– Așa? făcu Iuga mai înviorat, luându-i mâna și scuturându-i-o. Încântat!... Și află că atunci ești și cu mine puțin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surâzând. Cunoștea relațiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu, aflase de la servitori toate amănunțele și chiar mai multe decât ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tânărului și mai ales timiditatea lui pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat când întâmplarea îl pune în situații neașteptate. Îl luă de braț ca pe un vechi prieten, zicându-i:

– Fiindcă ne-am întâlnit aici, aidem până sus să stăm puțin de vorbă!

Titu roși de bucurie.

Urcară împreună până pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărțirea casei, să nu-și închiuiască tânărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite care însă, în loc să aibă intrările separate laterale și numai fațada comună, aveau o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, când a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice preț o scară monumentală de marmură, cu o scoică deasupra, cum avea și Nababul, deși palatul – așa-i zicea dânsul – era destinat de

zestre celor două odrasle ale sale, când se vor așeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soția lui Grigore, se tânguia acuma și-i imputa bătrânului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc și permanent. Ușa colosală, de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea: aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stângă, pe care o ținea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

– Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni, și casa e toată în naftalină – adăogă Iuga, trecând cu musafirul său din hall spre etaj, unde, într-o cameră de rezervă, i se improvisase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în București în lipsa Nadinei. De altfel, eu numai iarna sunt bucureștean și încă și atunci cu intermitențe; restul anului stau la țară, și pentru că trebuie, și pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de țară, întocmai cum mie mi-e silă de oraș. Dar ia șezi, te rog! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc și să mă curăț puțin... E unu și jumătate! Și la trei am întâlnirea cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva undeva la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni, cu mari speranțe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar ca astfel să-și îndeplinească visul de-a îmbrățișa cariera scrisului, și cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în țară. Mai grav e însă că, până una-alta, a cheltuit peste o treime din puținii bănișori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot așteptând zadarnic, să cheltuiască și bruma de rest înainte de-a afla vreo ocupație, și să se pomenească într-o bună zi vagabondând prin străini.

– N-aș vrea să-ți spulber iluziile – zise Grigore aproape gata primenit – dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ți poți pune toate nădejdiile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ține de capul

lui poate că s-ar mai mișca, fiindcă ea singură are farmecul și darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tânărul Herdelea spuse cu nouă încredere:

– Atunci tot aș putea spera căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie când ne-am întâlnit, astă-vară...

– Nici prea multă să nu fie – surâse Iuga. Gogu e gelos ca un turc și ar fi în stare să te expulzeze din țară dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi când Eugenia, pe care la Sângeorz o văzuse ca o rară frumusețe, îi va cădea în brațe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobândi avantaje i se părea atât de rușinos că se făcu deodată palid până-n vârful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui și se grăbi să-l potolească:

– Ești naiv, amice, și tare mă tem că n-ai să te procopsești la noi! Îți trebuie îndrăzneală și cinism și aroganță dacă vrei să reușești, cel puțin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osândit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!

Gata de plecare și luându-și servieta, adăogă cu alt glas:

– Ai luat masa?

– Încă nu – bălbâi, surprins, Titu.

– Dacă-ți face plăcere, să mergem să mâncăm împreună!

Deși foarte măgulit, tânărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană, și fiindcă n-a anunțat, oamenii l-ar aștepta nemâncăți cine știe până când, încât n-ar vrea... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuț cum era acuma. Purta un costum cam costeliv ca să nu-și strice hainele cele bune până ce nu va avea posibilitatea să-și cumpere altele. De altfel, și Grigore îl poftise numai de formă căci nu mai stăruia, ci urmă repede:

– Firește, firește... Cu toate astea aș vrea să ne mai vedem. Știi ce?... Luăm masa împreună diseară! Îți convine? Ai timpul și d-ta să-ți vestești gazda, voi fi și eu mai liber și mai liniștit...

Atunci așa! Să fie, să zicem, la Enache! Cunoști?... În strada Academiei. La opt!... Așa!

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puțin pe ureche și cu fața atât de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar fi fost beat. Îi bătea strașnic inima. Și băgăuia întruna:

– În sfârșit, mulțumesc lui Dumnezeu!... Ce om de treabă! Se cunoaște îndată că e boier... În sfârșit, mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieșise în Calea Victoriei. Coti acuma spre strada Verde să ajungă mai drept în Buzești unde avea o cameră mobilată și unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaș.

De baștină din Amaradia, Gavrilaș se găsea în Țară de vreo zece ani și era agent secret în poliția capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor. Cunoștea pe învățătorul Herdelea cu care fusese odinioară coleg de școală. Astfel când, într-o dimineață, a descoperit în registrul de călători de la Hotel English numele Herdelea printre cei sosiți în ultimele zile, și când a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare s-a urcat în camera lui Titu și l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit și să-i ofere serviciile lui prietenești ca să nu fie jumulit ca toți străinii cari pică în acest oraș frumos dar foarte stricat. În aceeași zi i-a găsit o odăiță bună și ieftină, chiar alături de locuința lui, iar pe înserat l-a dus și l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască și nevastă-sa. În afară de soții Gavrilaș, din familie făcea parte și d-șoara Marioara Rădulescu, o fetiță de vreo optsprezece ani, drăgălașă și vioaie ca o veveriță, elevă la școala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaș să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dânsii. D-na Gavrilaș, mărunțică, grasă și roșie, cu fața veșnic lucioasă, socotise totuși că ar fi putut lua în gazdă și pe domnul

Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi și tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amândoi sunt cumiști. Gavrilaș însă s-a împotrivit spunând că așa ceva nu se cuvine și ar putea stărni vorbe urâte... Peste câteva zile, pentru că Titu nu se obișnuia cu mâncările de pe aici, s-a înțeles cu d-na Gavrilaș să-l primească și pe el la masă plătind o sumă modestă și potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuță la limba română și ar avea nevoie de o meditație serioasă. Galant, Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit, spre marea bucurie a d-nei Gavrilaș, care o iubea ca pe copilul ei și ținea mult să-și treacă bine toate examenele. Lecțiile le-au început chiar în seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniștiți și nesupărați de nimeni. Prima lecție s-a prelungit până după miezul nopții. Tânărul a explicat a doua zi d-nei Gavrilaș, care fusese cam îngrijorată, că a ținut-o mai mult fiindcă într-adevăr fata a fost foarte neglijată. Marioara însăși a recunoscut că mai plăcute lecții ca Titu încă nimeni nu i-a dat și că ar fi bucuroasă dacă Titu ar putea să o învețe cât mai des ca să fie sigură de izbândă.

Când sosi acuma Titu Herdelea, îi găsi la cafea.

– Ți-am pus lingurile-n brâu, nenișorule! îl întâmpină Gavrilaș, pufnind rar dintr-o țigară răsucită de el însuși cu multă meticulozitate.

– Numai fata asta-i de vină, domnu Titu – se scuză d-na Gavrilaș trăgând cu ochiul spre Marioara care zâmbea șiret. Că zicea că e moartă de foame și că ea nu mai așteaptă nici pe prințul...

Titu se simțea atât de fericit că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în brațe și începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, până ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă și ceașca de cafea pe fața de masă, spălată și călcată de însăși d-na Gavrilaș și pusă numai atunci întâia oară.

– Na, apoi astea mie nu-mi plac – se supără Gavrilaș, si-lindu-se să-și apere propria-i cafeluță amenințată, în vreme ce d-na Gavrilaș își frângea mâinile, amuțită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

IPDIS | We know
hacks

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta și primea vijelia de sărutări gângurind ca o turtică.

– Victorie, domnule Gavrilaş! răcni în cele din urmă Titu, zvârlindu-și pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Și povesti pe nerăsuflăte cum a întâlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vie deloc la dejun și cum diseară va mânca la Enache. Pozna cu răsturnarea cafelei și prăpădirea feței de masă fu repede iertată și uitată. Gavrilaş fusese câțiva ani un fel de ajutor de administrator la o moșie de prin Vlașca, unde a făcut și ceva gologani, încât avea mare respect de moșii și moșieri, singurele instituții solide din România, împotriva restului nutrind eterne nemulțumiri deoarece, în trei ani, de când intrase în poliție, n-a izbutit să dobândească nicio avansare, deși ar fi meritat cu vârf și îndesat, fiind un funcționar conștiincios și cu mai multă carte decât alții, dar fără proptele la cei sfinți.

– Dacă ai putea să te înfigi administrator la moșia lui, măcar vreun an, doi, știu că ți-ar pune Dumnezeu mâna-n cap și te-ai face om! observă Gavrilaş mai târziu, gânditor și cu o privire de admirație invidioasă spre Titu care înfulica zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilaş era tot atât de mic la statură ca și nevastă-sa, avea niște mustați groase și prea mari pentru chipul lui, fruntea foarte încrețită și o roșeață pe toată fața, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentație de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tânărului. Se amestecă și d-na Gavrilaş cu amintiri discrete despre administratorul din Vlașca. Numai Marioara tăcea, pufnea din când în când spre Titu și-l bombarda cu cocoloașe de pâine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul totuși entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilaş, obișnuit să ațipească după-amiazi câte-un ceas, începu să caște și apoi se întinse, oftând, pe pat. Marioara se cărăbăni la școală, iar d-na Gavrilaş se apucă să spele vasele. Plecă și Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la Enache.

Locuința lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie

de cămăruțe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ținut de d-na Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofițer pe care ea îl pomenea când maior, când colonel și care murise locotenent. În camera din față ședea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la Interne, tinerel și berbant. În antreu se găseau numai două lăzi cu cărți, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Pitești, soțul fiicei d-nei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei scaune, un dulap hodorigit și câteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, dintre care cel mare își termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curând cu patru copii mici, un pensionar cu soție tânără, având în gazdă un student...

De cum păși în curte, tânărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale d-nei Alexandrescu și înțelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Ușa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mână și batonul de roșu în cealaltă, ca o porumbiță bătrână și cochetă.

– Sărut mâna, doamnă Alexandrescu! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoțând din buzunar cheia de la camera lui și potrivind-o în broască.

– Bonjur, bonjur, domnu'...! răspunse gazda încântată de chirișul ei care se purta atât de cuviincios. Da' ce ești așa de grăbit? Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănânc – adăogă apoi cu glas de sirenă răgușită, continuând operația de pictură facială, în vreme ce Titu, din pragul camerei lui, după ce deschisese ușa, își aruncă pălăria pe masă. Sunt singură. Jenică, sărăcuțul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Își aduse aminte de pat, văzu niște adâncituri și se repezi să le netezească, murmurând cu o satisfacție plină de mândrie:

LIBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Ion

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Conceptie grafica: Mădălina Pricop

Coperta I: Ilija Bašičević, Plimbare în Iliada, 1962, detaliu

Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Lector: Ioana Marcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REBREANU, LIVIU

Ion / Liviu Rebreanu ; pref. fișă biobibliogr. și ref. critice de Lucian Pricop – Ed. a 2-a – București: Cartex 2000, 2025

ISBN 978-606-091-287-3

I. Pricop, Lucian (ed. șt.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Lucian Pricop).....	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	24
<i>Referințe critice</i>	26
<i>Notă asupra ediției</i>	61

ION

Volumul I

GLASUL PĂMÂNTULUI

Capitolul I – Începutul	69
Capitolul II – Zvârcolirea.....	101
Capitolul III – Iubirea	133
Capitolul IV – Noaptea	170
Capitolul V – Rușinea	220
Capitolul VI – Nunta.....	257

Volumul II

GLASUL IUBIRII

Capitolul VII – Vasile.....	311
Capitolul VIII – Copilul	342
Capitolul IX – Sărutarea	377
Capitolul X – Ștreangul	412
Capitolul XI – Blestemul	432
Capitolul XII – George	471
Capitolul XIII – Sfârșitul	502

Capitolul I

ÎNCEPUTUL

1

Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoie până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploii și cu o cunună de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstrui se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală

amețită și se prăvale peste grădinile prăfuite, învaluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineața învățătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, d-na Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frânghia pe care acuma atârână niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, pe nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Părâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții vâruți de curând de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta și în stânga, casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploii și de vite.

Un dulău lătos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. Din șant, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vânt. Lătosul nu-l ia în seamă ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când cellalt se încapățânează să-l miroase, îi arată niște colți amenințatori, urmându-și

înăl călea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruiene unde se aude îndată un ronțait căznit și flămând...

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aici sunete de vioari și chiuituri...

Duminecă. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrână, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă, o muiere nepricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în cură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful ațâță sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârână soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un țigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când, Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci

își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Someșana* cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor scapără scânteii, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așează în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag întetește cântecul, cu atât flăcării se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învârtească singure, țopăie pe loc ridicând tălpile, își ciocnesc zgomotos călcăiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite... Glasurile se înecă în noul de praf ce-i îmbrățișează pe toți... Numai arar vreunul mai țanțoș începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răgușit. Dar după două-trei versuri sfârșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcării își incolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor... Sâniile acestora tremură sub iile albe și ating din când în când pieptul flăcăilor, tulburându-le ochii și inima. Nu schimbă nicio vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze falfăie zâmbete plăcute și fugare...

Învârtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cârcei în degete, a încercat să se oprească și, de amândouă orile, flăcării s-au năpustit la el urlând desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare:

– Zi, țigane! Mai zi, cioară!...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câțiva băiețandri, îngăduiți de curând la horă, amețiți de atâta învârteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținându-se pe picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă până-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La câțiva pași de pâlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în râsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele

de vâzdoage pestrițe și în mână câte un mănunchi mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și câte o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

– Ai văzut?

– Văzut. Da' tu?

– Și eu.

Și apoi continuă să pândească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste câtva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsând vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrâni frunțași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mângâie întruna parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de elencii primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dâșii, Trifon Tătaru, mititel cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul, când la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amândoi îi sunt rude, cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, aflându-se totuși să se vâre între bogătași.

Pe prispă stăpânește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănâncă o pensie

de cinci zloți pe lună și muncește la pământ mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetașu cu straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Iliina și cu alții, ascultând cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite. Din când în când, Simion Butunoiu strănută atât de zgomotos că toate femeile se întorc spăimântate, sau se pornește pe tusa lui obișnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon așteaptă cuviincios până ce isprăvește dascălul cu tusa, apoi ia din fereastră o sticlă de rachiu, închină foarte ceremonios, trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrânului, care mormăie scurt „să ne ție Dumnezeu pe toți“ și pune gărliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mână în mână. Macedon e cam cherchelit și comandă militărește tuturor să bea:

– Forverț, Simioane! Vaităr, Cosma!... Vaităr, vaităr!...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc și, când e beat, ș-acuma numai în comenzi nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani nu și-a bătut muierea niciodată; mai curând Floarea s-a întâmplat să-l muștruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

– Goală, ai? râde Macedon încântat. Goală?... Halt!... Haptac!... Unde ești căprar de zi?... Forverț!...

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă și strigă râzând:

– Hir!

– Nu râde la front, măgarule! se răstește Macedon. Na sticla și dă fuga la cantină la Avrum, să-ți mai dea o porție pentru mine!... Înțeleș, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzând:

– A zis jupânul că nu-ți mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba...

Macedon își saltă puțin mustața, încruntă din sprâncene privind aspru la copil, apoi se așează pe prispă clătînând din cap și oftând:

– Ehe, unde-i vremea când eram eu strajameșter!... Atunci nu fi poftit jupânul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere...

Mai boscorodește ceva, pe urmă încetează și se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă și care tăifăsuiește cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui...

Tocmai atunci se târăște pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cângi anume spre a-și târî schilozenia, și o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține pe lângă casă, să-i vadă de copii. Când e vreme bună Savista șade în poartă, se cioro-văiește cu toți copiii din sat și primește pomana trecătorilor miloși... Sosește cu gălăgie mare. Gâgăie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevastei, care se apropie, repede, supărată:

– Da' acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănâncă tâlpile... Lași tu ograda pustie pe vremea asta... Și nici baremi slugile nu-s la îndemână... Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savistă?

Oloaga a făcut două ceasuri din Ulița cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Începe să bâlbâie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și eforturile cu niște gesturi desperate.

– Ce face? zice Maria lui Trifon, care se silea să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu... cu Avrum?... Cu Florea Căruntu?... Ei, ș-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atâta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit... Of, bată-te...

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, și pe urmă se pornește deodată pe un răs prostesc de bucurie.

– Cum ai zis?... Cine-i beat?... Vasile Baciu... Parcă azi s-a îmbătat întâi...

— Maria o lasă, rușinată, și se întoarce între femei. Oloaga se târâie în mijlocul fetelor, se frământă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vreo petrecere...

3

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Până să se așeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat și istovit, încheie *Învârtita* cu o apăsare zdravănă de arcuș încât îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținând de mijloc pe Ana lui Vasile Baciui, se repede la lăutari, rugându-i:

— Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codești?... De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătându-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă!... Mi-au amorțit degetele... Pe urmă și struna mi s-a rupt...

— Un pic, omule, nu-nțelegi? stăruie flăcăul.

Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trântește vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit:

— Fir-ar ale dracului toate ceterele din lume, plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcușul... Că io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic... Dar-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă câteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul și izbucnește răgușit:

— Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de răs, ho!... Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!...

76

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

Flăcării îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere:

— Mulțumim...

Ion strânge la piept pe Ana cu mai multă gingășie, dar și mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anuță... știi tu unde! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se mucește să scape din îmbrățișare, șoptind întruna moale:

— Dă-mi drumul, Ionică... zău, dă-mi drumul!...

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zâmbet aprins, o apucă cu o mână de țate și i le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion, înfigând în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată și scuturându-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cât donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă roșcată:

— Și Ionică... mereu... zău așa...

Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură... toată m-am făcut o apărae...

Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunde nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări; părea îngrijorată să nu se întâmple s-o poftescă la joc cineva și să nu bage de seamă...

Ion urmări din ochi pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire și un viclesug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături și pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse până acum, puțin posomorâtă, dar mai frumoasă ca

77

oricând. Flăcăul clipi aspru, ca și când ar fi vrut să-și alunge un gând din creieri, și strigă la un băiețel:

– Aduseși, bre?

– Adus, bade Ionică – făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție...

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

– L-a făcut tare jupânul, bade, ș-a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosiei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de câteva zile și nu-i mai trecea.

– Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da' d-ta bei oleacă?

– Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată – răspuse Zenobia luând totuși sticla și trăgând o gură. Aoleu, da' știu că-i bun... Vezi numai, dragul mării, să nu bei mult că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămase pironit locului, cu ochii pofticioși la rachiu. Când se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un struț de flori din mâna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s-o cheme cineva la joc...

4

Ion trecu încet pârleazul de lângă grajd, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi și care, peste câteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșă ca focul de rușine, închipuindu-și că toată lumea o pândește.

78

În dosul șurii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora până la Gârla Popii și se oprea chiar în spatele cârciumii lui Avrum. Fânul cosit de curând, adunat în câteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător.

Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stânga și se așeză sub un nuc bătrân și scorbuos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tremurând de emoție, dar cu o strălucire bucurată în ochi.

– Aici erai? murmură Ana așezându-se fără să se uite la dânsul.

– Că parcă-i mai bine aici – făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuță!

– Să trăiești, Ioane! răspuse ea privind neliniștită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi.

– Bea și tu, Anuță, că pentru tine l-am luat și l-am făcut dulce ca gura ta!

– Despre mine poate să sece rachiu – zise fata mai potolită. Mi-e silă și când îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutura și fără beție... Nu știu, zău, ce s-o mai alege de noi.

– Apoi așa bea omul la supărare – zise Ion, adăogând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță... Mi-a cășunat și mie așa odată...

Ana își înmuie buzele în rachiu, se strâmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și râzând:

– Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

– Ba-i bun – zise Ion ducând iarăși sticla la gură.

Tăcură amândoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul îi trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă:

– Hei, Anuță, mult aleanu-i în inima mea!

Fața Anei, lunguiată, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomorî.

– Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea – gemu dânsa. Că tata și-a pus în gând să mă mărite cu George-a-Tomii

79

LIBRIS | We know books
și o ține morțiș cu George. Și Doamne, greu îți mai vine să taci și să înghiți când nu ți-i drag omul...

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dânsul că Vasile Baciuc e într-o ureche și că de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile. Dar tocmai aceasta îl întărâta și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acuma nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet răsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri și case și vite multe...

Îi asculta glasul plângător și-l cuprindea mila, în același timp însă se gândea la Florica. Apoi deodată tresări, o strânse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinsă cu brațele gâtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atât de năvalnic încât el o auzea.

– Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios și văzu pe Ilie Onu care, întorcându-se de la cârciumă cu o sticlă de rachiu, râdea gros și batjocoritor.

– Du-te 'n... Doamne iartă-mă – bufni Ion încrunțat.

Ilie Onu ajunsese la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.

Ion începu să suduie și să se cătrânească, dar, întâlnind ochii căprui, înlăcrimați de fericire și de teamă ai Anei, se potoli...

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răspuțeri să învețe pe Briceag un cântec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluiera melodia, fârlăia nesigur cu arcușul pe strune; Holbea, credincios, încerca și el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii

și fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pâlă de flăcăi care-l priveau cu admirație.

– Ei, acu' ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cântecului.

– Las' că l-am prins – mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

– Am sosit, George – strigă Ilie întinzând sticla.

– Lute te-ai întors – vorbi cellalt bând și trecând îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

– Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguși Holbea, zgândărindu-l cu arcușul.

– Să vă dau, cioroilor, fir-ați ai naibii! râse George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinstește el pe țigani.

– Beți-o toată – zise apoi către Găvan când vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoș:

– Ia lăsați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să plesnească de atâta holircă...

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie și țiganii care nu mai voiau să renunțe la băutura și era cât pe-acți să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzându-se, se repezea mereu cu piciorul să apargă gorduna.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații se scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare... Venea preotul Belciug împreună cu d-na Maria Herdelea, soția învățătorului, cu domnișoara Laura și cu Titu. Primarul și fruntașii satului ieșiră în poartă întru întâmpinarea domnilor.

– Petreceți, petreceți? zise preotul cu un zâmbet binevoitor.

– Apoi ce să facem, domnule părinte – răspunse primarul cu pălăria în mână. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselască și prostimea.

— Negreșit, negreșit — murmură Belciug lărgindu-și zâmbetul.
— Da' de ce nu poftiți și de voastră să vedeți petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punându-și pălăria în cap.

Țăranii de asemenea se acoperiră unul câte unul, în vreme ce preotul șopti câteva cuvinte d-nei Herdelea, care răspunse răspicat, dându-și capul pe spate cu mândrie:

— Da, putem privi puțin și noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Maria Herdelea era fată de țăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemțești și mai ales că s-a măritat cu un învățător, se simțea mult deasupra norodului și avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țărănesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dând la o parte pe țăranii care se îmbulzeau: Ia faceți loc, măi oameni!... Dați-vă la o parte!

Vreo câțiva frunțași se grăbiră să dea ajutor primarului strigând:

— La o parte!... La o parte!...

Belciug intră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecât să-i sărute mâna.

— Lăsați, lăsați! murmură preotul, întinzând însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gândul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vâri printre bătrâni, îmbulzindu-se să ajungă cât mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dânsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tânăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră azurie la gulerul înalt și țepăn, ras de mustăți și lung cât un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mâna îmbrăcată în mânuși de ață cenușie:

— Noroc, George!... Nu mai jucați?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

— Cum nu, domnișorule! Numai să se hodinească o țără țigani, c-au zis atâta de-a amortit și sufletul dintr-înșii — spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăogă: Da' d-ta nu vrei să joci cu noi, domnișorule?

Titu râse și se uită la Laura, care zâmbi încurcată.

— Eu?... Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stăruie:

— Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ea pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Laura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurând:

— O, auzi ce idee!... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pământul, căci altfel rămâne porumbul nesăpat de-al doilea... George însă se ținea scai de Titu și Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea, care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strângeau și alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zâmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca și când și-ar fi adus aminte ceva, și apoi întrebă:

— Oare Ion unde-i?

George, deși știa că, dintre toți feciorii satului, domnișorul cu Ion e mai prieten, se simți aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă:

— Pe-aici trebuie să fie și dânsul...

Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă:

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana...

— Unde? făcu George întorcându-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

– Acolo, unde zic – încheie Ilie scurt, rânjind mulțumit.

George puse nasul în pământ și făcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros c-a scăpat ușor de invitația la dans, se apropie și el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baci u era fĂgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan, se potriveau. Părinții lor erau înțeleși mai de mult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine știe ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos și umeros ca un taur; umbla legănat și cu genunchii înmuiați.

Fierbea. Se gândea mereu să-și croiască drum până în grădină, s-o vadă cum șade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu își lua seama, zicându-și că poate mai mult ar strica decât ar folosi, dacă nu cumva nu s-ar isca și o bătaie, căci Ion e arțăgos ca un lup nemâncat. De va ști fata că el știe, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de istețime face uneori mai mult decât un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei?... Își aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dânsul. Se vedea că și ea știa și o băteau aceleași gânduri... Asta îi mai potoli supărarea. Când nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă odată din baierile inimii și-și trase pălăria pe ochi, zicându-și:

– De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puțin să plesnească fierea și într-însul!

6

Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădină, că începe jocul. Flăcării băteau nerăbdători din călcăie, scoteau câte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strânsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baci, lălăind un cântec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea întruna din mâini parcă s-ar sfădi cu un dușman închipuit. Când zări grupul cu domni în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gânditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise:

– Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos... Maaare!... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sute, zău cruce!... Așa-s eu, ce mai calea-valea!... Ce-i drept nu-i păcat, așa-i domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, așa-i?... Și beau pentru că beau dintr-al meu...

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurând foarte aspru pe Vasile Baci. Țăranul însă avea acum un zâmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume:

– 'S amărât rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De aceea beau și iar beau și iar!... Uite-așa! Ai să zici d-ta: da' de ce ești amărât, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am și eu și nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune d-ta!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și răgăia. Purtarea țăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strânse punga și privea mânioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, răsând pe înfundate de Baci. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgândăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mânia și căută să-l potolească cu o dojană blândă:

– Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziua